

6. JEAN PUISSANT EN DE MYTE VAN "LE MINEUR ETERNEL".

In de historiografie (of beter gezegd mytologie) van de internationale arbeidersbeweging neemt de mijnwerkersgroep een bijzondere plaats in. Mijnwerkers, zoals ook dokwerkers, zijn de archetypes of ideaaltypische voorstelling van de "revolutionaire oerproletariërs". Groepen die vanuit hard labeur en onmenselijke ellende plots, even spontaan als explosief, hun revolutie tegen een onderdrukkend systeem uitschreeuwen. Of het nu de "Bergarbeiter" van het Ruhrbekken, de South Wales Miners of de kompels van het Poolse Katowice zijn, steeds hebben ze inspirerend gewerkt voor generaties (meestal linksradikale) historici die een aan Zola's *Germinal* ontleende beschrijving trachten te combineren met theoretische visies op een verklaring van de reformistische gezindheid in de arbeidersbeweging, of die bij de mijnwerkers het bestaan trachten te legitimeren van een alternatieve niet-reformistische arbeidersbeweging.

Afgezien van deze subjectivistisch-ideologische aanpak van de mijnwerkersgeschiedenis kunnen we inderdaad niet ontkennen, als we nuchter en droogwetenschappelijk de feiten bekijken, dat deze groep een ongemeen belangrijke rol heeft gespeeld in de sociale geschiedenis van het industriële tijdperk.

Wie bvb. de eerste fase van het ontstaan van een massale arbeidersbeweging in België (1880-1920) bestudeert, merkt dit al na een eerste diskussieve analyse. Het grote aantal mijnwerkers onder de BWP-parlementairen die van proletarische origine waren, het aandeel van de mijnwerkersgroep in de stakingsactiviteit is overweldigend, de hoge syndikalisatiegraad, de kiesresultaten van de BWP in de mijnprovincies, de totstandkoming van een sociale wetgeving die in haar belangrijkste thema's is terug te brengen tot maatregelen die vooral voor de mijnsector golden of daar het eerst werden ingevoerd: dit alles zijn objectieve en haast kwantitatief meetbare data die deze dominerende rol in de sociale strijd bevestigen.

Het hoogtepunt van de socio-politieke hegemonie van deze groep in de Belgische arbeidersbeweging ligt vóór de Eerste Wereldoorlog. Na 1919 gingen de metaalbewerkingen in de sociale beweging de toon aangeven. Deze wending is niet toevallig: tot dan was de mijnsector zowat de basissector van het Belgische industriesysteem, de basis van een gans energie-intensief productie- en transportsysteem, om nog te zwijgen van het aandeel van de steenkool in de huisbrand, in ons dichtbevolkte maar killige land.

Tot ongeveer 1900 was België zelfs nog zelfvoorzienend te noemen inzake energie. Na de eerste wereldoorlog verschuift het zwaartepunt van een extractieve economie (export van steenkool als hoofdprodukt) naar een export van staalprodukten (ruw, half- of metaalverwerking). Die economische heroriëntering doet ook de zwaartepunten van sociale aktie verschuiven. Het belang van de mijnwerkersgroep is misschien nog het best gesymboliseerd door het feit dat het de enige Belgen zijn die naast onze monarchen op een muntstuk mogen prijken, al is het dan maar een halve frank.

"Als gij niet werkt, dan staakt het levensrad", die beroemde slotzin uit het Kanaillelied van Van Offel was de mijnwerkers op het lijf geschreven. Als de mijnwerkers het werk neerlegden, werd de basis zelf van onze energie-intensieve economie bedreigd. Naarmate in de twintiger en vooral de dertiger jaren de kolenstocks groeiden en België meer en meer op goedkopere import ging teren, verminderde ook het sociale gewicht van de mijnwerkersgroep in de sociale strijd. De dramatische mijnstaking van 1932 kwam volgens sommigen zelfs het patronaat ten goede: er was minder loonlast en uiteindelijk werd de kolenberg wat afgeknaagd. In de tussenoorlogse periode kwam ook het Kempische mijnbekken op gang: hier hadden de mijnbazen van de Société Générale, geleerd door de Waalse ervaringen, een prachtig en efficiënt sociaal-paternalistisch systeem opgebouwd dat de Limburgse mijnwerkers (van rurale oorsprong - "heikneuters" - of vreemdelingen, veelal Polen) stevig in de hand hield.

Bij dit hier geschetste ruwe kader van de Belgische mijnwerkersgeschiedenis moet men dus terdege rekening houden met de verschillen die door de evolutie in de tijd worden teweeg gebracht, maar ook en vooral met de verschillen van streek tot streek. De "Belgische" mijnwerker bestaat niet, evenmin als de "Waalse", al hebben sommige onderzoekers als bvb. Dr. Mommen een soort Waalse revolutionaire mijnwerkersmassa ten tonele gevoerd, meer als een Deus ex Machina die het onverklaarbare of onverklaarde moet helpen verhelderen.

In Wallonië is er een groot verschil tussen het Luikse en het Henegouwse steenkoolgebied, en binnen de provincie Henegouwen moet je nog rekening houden met het eigen karakter van het mijnbekken van de Borinage en anderzijds bvb. de streek van Charleroi met zijn polyvalente economische basisstructuur (glas, metaal, steenkool) en in dit laatste geval ook zijn eigen traditie van arbeidersbeweging, de geheimzinnige en legendarische "Chevalerie du Travail".

"L'évolution du mouvement ouvrier socialiste dans le Borinage" is de titel van het gepubliceerde doctoraatsonderzoek van de Waalse historicus Jean Puissant. De titel is eerder een engere vlag die de inhoud niet geheel dekt : ik zie het als een totale sociale geschiedenis van deze streek in de periode 1830-1940. Dit werk heeft als grote verdienste dat het de myte van de mijnwerker, voorgesteld als "le bon sauvage", tot zijn ware proporties terugbrengt, en geschreven is met een grote zin voor diepgravende en genuanceerde analyse.

De Borinage (de naam zou afkomstig zijn van het Duitse Bohren en refereren naar Duitse mijnspecialisten die in de 18de eeuw er hun technieken introduceerden) is een uitzonderlijke streek. Een lokale economie gebaseerd op de rooibouw van de ondergrond, een gebrekkig transport- en communicatiesysteem (dat de hoofdoorzaak is van de moeizame rekonversie van de streek, nu de mijnsektor teniet is gegaan), een mozaïek van kleine mijnwerkersdorpen, echte gemeenschappen met een eigen folklore en karakter, een relatief isolement van de rest van het land, de Borains als een type van mijnwerker-zelfvoorzienende boer, dit zijn de elementen die op sociaal en politiek gebied bepalend worden voor een specifiek gedrag. Een uitzonderlijke streek, die komparatief misschien het best aan een gebied als Zuid-Wales kan gekoppeld worden.

Tegen de achtergrond van dit kader, dat Puissant die in de streek nog leeft en werkt zeer goed weergeeft, ontstaat een arbeidersbeweging met eigen kenmerken. Na een tijdperk van weerkerende spontane revoltes worden vanaf 1880 door "vreemde" elementen de eerste vormen van socialistische organisatie binnengebracht. Vreemde elementen : het zijn de broodvoerders van de Gentse Koöperatieve bakkerij Vooruit die bij een staking door een concrete solidariteitsdaad de koöperatieve propaganda van de daad voeren, het zijn uitgeweken Borains die in Brussel en elders socialistische koek hebben gegeten en terugkeren naar "le pays natal", het zijn "bourgeois" als de beroemde republikeins socialistische leider Alfred Defuisseaux, wiens populariteit bij de mijnwerkers wordt gevestigd nadat hij als jurist een aantal beruchte schadevergoedingsprocessen bij mijnrampen heeft gepleit. Tussen beide klippen, spontane revolutie en socialistische organisatie, zwalpt de Borinese arbeidersbeweging doorheen het ganse werk van Puissant.

Ik kan niet genoeg de positieve kenmerken van dit werk aanprijzen. Een moeizame zoektocht naar archieven, waarin Dr. Puissant zowat de Waalse tegenhanger is geworden van zijn Vlaamse kollega Dr. Wouter Steenhaut, die te Gent het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging (AMSAB) animeert.

"Wij waren blinde paarden in de schachten".

Marcel COOLE, A.B.V.V.-mars

Het feit, niet alleen dat het de focus richt op de regionale verschillen in de geschiedenis van de arbeidersbeweging, maar ook dat het door zijn "longue durée" uitwerking meer aanzet tot reflectie over de essentiële kenmerken van de arbeidersbeweging. Het feit dat het werk naast attentie voor het kollektieve gedrag ook aandacht schenkt aan het individu, de militant : de "marxist" Puissant integreert bewust de individuele faktor in een totale sociale analyse, in alle eerlijkheid stelt hij zelfs "verwonderd te zijn dat het individu in die geschiedenis zo een grote rol speelde". Bovendien schuwt Puissant de komparatieve aanpak niet, en betreft hij bvb. de internationale "mijnwerkersstudie" die vooral onder impuls van de Franse socioloog Alain Touraine is tot stand gekomen, bij de besluitvorming van zijn analyse. Puissant koppelt de hele geschiedenis van de arbeidersbeweging terug naar de sociaal-ekonomische structuur. De eigenlijke studie van de geschiedenis van de arbeidersbeweging is gekenmerkt door een strenge maar boeiende sociografie : getuige daarvan het prachtige hoofdstuk onder de sprekende titel "le socialisme dans un seul village".

In dit alles is Dr. Puissant heel wat "wetenschappelijk-socialistischer" dan vele van zijn kollega's die plechtig in de preambule van hun onderzoek hun "marxistisch denkkader" proklameren, maar dikwijls niet verder komen dan een idealistische "Ideeëngeschichte" van het ergerlijkste neo-stalinistische allooi.

Bij dit entoesiaste kommentaar wens ik tenslotte nog te vermelden dat Dr. Puissant feitelijk empirisch, maar ongenadig afrekent met de hardnekkig voortlevende "arbeidersaristokratie"-tese die volgens sommigen nog steeds de sluitende verklaring vormt voor de reformistische hoofdstroom in de (Belgische) arbeidersbeweging. Letterlijk schrijft hij dat het omgekeerde waar is : het is de "elite ouvrière du poste de jour (ouvriers à veine et "scloneurs")" die aan de basis ligt van het op gang trekken van de meeste militante stakingsbewegingen. De "arbeidersaristokraten" die volgens een Dr. Mommen nog steeds de dragers zijn van de "reformistische burgerlijke ideologie" in de arbeidersbeweging worden hier dus net als het tegendeel, als de strijdsyndikalisten bij uitstek, gepresenteerd. Niet dat Puissant het stakingsfenomeen enkel zou verklaren door de aanwezigheid van agitatoren : de structuur zelf van de mijnsektor, met zijn grote concentraties arbeiders en zijn "naamloos" patronaat (een overwicht van de NV-structuur in de mijnen), ligt aan de basis van het rekurrente kollektieve konflikt in de sektor, dat zich opvallend dikwijls in de vorm van algemene stakingen voordoet.

De monosociale structuur van de streek is een bijkomende faktor die de vlugge algemene verbreiding van het stakingsconflict helpt verklaren : als de mijnwerker staakt, strijdt een ganse van hem levende en dus met hem sympathiserende regio met hem mee. Tenslotte wordt in Puissants stakingsanalyse zelfs het "folkloristische" detail niet vergeten : het is bekend dat de Borinese mijnwerkers, die gedeeltelijk aan zelfvoorzienende landbouw deden, niet zelden het werk neerlegden...eenvoudig weg om hun aardappelen te gaan rooien. De Borains legden zich niet zo gemakkelijk neer bij arbeidsdiscipline. De "Ideeëngeschiedliche" school krijgt in het werk van Puissant nog een andere doodsteek : door zijn diepgravende en genuanceerde analyse komt hij tot een demystifiëren van de linksradikale dissidentie. Dissidentie kwam in de geschiedenis van de socialistische arbeidersbeweging van de Borinage veelvuldig voor. Maar het vernieuwende in het werk van Puissant is dat hij onder de oppervlakkige links revolutionaire retoriek van die dissidentie de werkelijke sociale basis ontdekt : er is het socialistische kamerlid (1894-1900) Henri Roger bvb., burgemeester van Quaregnon, die voor 1914 tracht een dissidente Parti Socialiste Révolutionnaire in het leven te roepen, er is een figuur als Walter Dauge, die bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1938 in Flénu met nota bene een zich troskistisch noemende lijst een absolute meerderheid behaalt (de Koning zal echter zijn benoeming tot Burgemeester weigeren). Wel : Puissant kan zeer goed aanduiden dat achter de "revolutionair-socialistische retoriek" van die dissidenties zich in feite niets meer afspeelde dan een afscheuring van dorpspolitici, die een verdere politieke carrière in de BWP geblokkeerd zagen en hun plaatselijk cliënteel in die afscheuring meetrokken. Ik schematiseer en simplifieer, maar de richting die Puissant aangeeft, is de moeite waard om verder uitgewerkt te worden.

Slechts één schaduwzijde rust op dit entoesiaste commentaar van 700 bladzijden boeiende wetenschappelijke sociale geschiedenis. Een ghostre-writing van dit doctoraat, het toevoegen van illustraties, die Puissant ongetwijfeld overvloedig ter beschikking moeten staan, hadden dit boek voor een breder publiek ongetwijfeld toegankelijker gemaakt.

Guy VAN SCHOENBEEK.

Jean PUISSANT

L'Evolution du mouvement ouvrier socialiste dans le Borinage.

1982, Académie Royale de Belgique, Bruxelles.